

УДК 343.222.4(477)

*Песцов Р. Г.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Розглянуто еволюцію інституту кримінального проступку в зарубіжному й вітчизняному кримінальному праві, здійснено аналіз законодавчих пропозицій щодо його закріплення в законодавстві України.

Ключові слова: кримінальний проступок; проект закону про кримінальні проступки; критерії розмежування кримінальних проступків і злочинів; повторність; призначення покарання; судимість.

Національні правові системи держав континентальної Європи в останні десятиріччя зближуються. Процес гармонізації, зближення кримінального законодавства цих держав є об'єктивно необхідним для підвищення ефективності боротьби з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру. Проявом такої гармонізації стало те, що у 1990–2005 роках близько двадцяти таких держав прийняли нові кодифіковані акти кримінального законодавства, які стали багато в чому схожими. Україна, яка є членом Ради Європи, також задіяна в цьому процесі. Про необхідність запровадження інституту кримінального проступку в Україні також свідчить і гуманізація кримінального права, яка здійснюється шляхом перетворення нетяжких злочинів у кримінальні проступки.

Тому однією із важливих змін у сфері кримінального права, яка передбачена у розробленому Національною комісією проекті Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції, є запровадження інституту кримінального проступку. Заплановано, що кримінальний проступок і злочин в майбутньому стануть різновидами кримінального правопорушення. Запровадження кримінальних проступків має стати важливим етапом в гуманізації кримінального права [1, с. 189].

Варто зазначити, що даний правовий інститут не є новим як для вітчизняного, так і для зарубіжного кримінального права. Так, Кримінальне Уложення Російської імперії 1903 р. поділяло всі кримінально карані діяння на тяжкі злочини, злочини та проступки. Поряд із Кримінальним Уложенням також існувало й Уложення про покарання, які накладалися мировими судьями. останнє передбачало відповідальність за проступки проти власності, особистої безпеки, честі, здоров'я.

Зі встановленням радянської влади в Україні у 1919 р. та прийняттям КК відбулися зміни в класифікації злочинів, унаслідок яких виключено кримінальний проступок із законодавства про кримінальну відповідальність. Однак у науці радянського кримінального права в 60-х роках XIX ст. такі вчені, зокрема, як А. А. Піонтковський та М. Д. Шаргородський, висловлювали позиції з приводу доцільності виділення злочинів невеликої тяжкості в категорію антигромадських проступків [6, с. 63; 7, с. 77].

У системі кримінального законодавства зарубіжних країн (Франція, ФРН, Нідерланди, Велика Британія, США) містяться статті, норми яких передбачають

склади злочинів, і склади кримінальних проступків. За вчинення кримінальних проступків, передбачаються незначні стягнення, які не тягнуть за собою судимості.

Серед науковців України (О. Д. Кос, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, І. Б. Коліушко, І. П. Голосніченко, Н. Ф. Кузнєцова) давно ведуться дискусії про необхідність запровадження в кримінальному законодавстві інституту кримінального проступку. Концепція реформування кримінальної юстиції України, розробленої Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, передбачає запровадження інституту кримінального проступку. Заплановано, що кримінальний проступок і злочин в майбутньому стануть різновидами кримінального правопорушення. Запровадження кримінальних проступків має стати важливим етапом в гуманізації кримінального права. Адже кримінальними проступками стануть не лише деякі адміністративні проступки, а й нинішні найменш тяжкі злочини. Реалізація положень Концепцій в частині кримінальних проступків дозволить вирішити проблему адміністративної відповідальності як за своїм змістом, так і за формою її застосування.

Поява інституту “кримінального проступку” поставила принципове питання щодо поняття та визначення його місця у вітчизняному кримінальному законодавстві.

Виходячи зі змісту двох взаємопов'язаних понять, що у своїй сукупності утворюють інститут “кримінальних проступків”, від латинського *scimen* – злочин, та проступок, під яким розуміють вчинок, що порушує які-небудь норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок, провину, то іншими словами мова йде про злочинний вчинок [6, с. 169].

Н. Ф. Кузнєцова під кримінальним проступком розуміє “умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння”, і виділяє наступні види покарань, що можуть застосовуватися до осіб, що його вчинили: “максимальне позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції повинна бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу” [7, с. 167].

П. Л. Фріс і І. Б. Медицький вважають, що “кримінальні проступки не можуть каратись суворіше, ніж позбавленням волі на строк до трьох років. Вони не повинні тягнути за собою судимість” [7, с. 167].

В ст. 11-2 Проекту Закону “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків” від 28 лютого 2012 р. N 10126 “кримінальним проступком визнається діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян” [4].

Проект Закону “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків” від 03 березня 2012 р. № 10146 виділяє наступні види кримінальних правопорушень: злочини та кримінальні проступки. Частина 4 ст. 11 цього Проекту Закону містить визначення кримінального проступку “передбачене Книгою 2 (Про кримінальні проступки) Особливої частини цього Кодексу суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального проступку” [600000000].

Згідно із Коцепцією реформування кримінальної юстиції України зміст кримінальних проступків становлять два види людської поведінки:

1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки [2, с. 4];

2) діяння передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю [2, с. 4]. Наприклад, проступки, передбачені у ст. 51 “Дрібне розкрадання державного або колективного майна”, ст. 512 “Порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності”, ст. 52 “Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель”, статті 89 “Жорстоке поводження з тваринами”, ст. 104 “Потрава посівів, зісуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи селянських (фермерських) господарств”, ст. 173 “Дрібне хуліганство”, та багато інших [5].

Ці проступки за юридичною природою не є адміністративними, оскільки відносини, що охороняються названими вище нормами, не стосуються державного управління або місцевого самоврядування. Але це і не злочини, оскільки вони не становлять великої суспільної шкідливості.

Розмежування кримінальних та адміністративних проступків доцільно провести на основі ступеня завданої ними шкоди суспільним відносинам, виду об’єкта правопорушення, об’єктивної сторони правопорушення, суб’єкта юрисдикції, суворості та виду стягнень, що накладаються за їх вчинення, суб’єкта правопорушення.

За ступенем шкідливості слід загалом виділити правопорушення з високим, значним та невисоким рівнем суспільної шкоди.

Правопорушення з високим рівнем суспільної шкоди (тобто суспільне небезпечні), незалежно від того, які правовідносини вони порушують, в українському праві, за наявності деяких інших ознак, вважаються злочинами.

Значним рівнем суспільної шкоди доцільно характеризувати кримінальний проступок.

Адміністративні проступки можна розглядати як правопорушення з невисоким рівнем суспільної шкоди.

Відмежування адміністративного проступку від кримінального доцільно провести також за об’єктом посягання.

Як уже зазначалося вище, до адміністративних проступків слід віднести лише ті з них, які зазіхають на встановлений порядок управління в широкому розумінні цього терміна. Це означає, що до них належатимуть також проступки, які посягають на порядок управління у сфері громадської безпеки, охорони природи, якості продуктів, метрології та стандартизації, транспорту, загального військового обов’язку тощо.

Практичні спроби розмежувати склади адміністративних і кримінальних проступків дають змогу зробити висновок, що об’єктом кримінальних проступків є приватні (недержавні) інтереси та цінності (право власності, свобода віросповідання, трудові інтереси, здоров’я людини), а також ті посягання на встановлений порядок

управління, які мають значний ступінь суспільної небезпеки і вимагають суворіших стягнень, ніж адміністративні проступки.

До кримінальних можна також віднести проступки, у яких об'єктом є порядок управління у сфері, рішення державних органів у якій може викликати значний громадський резонанс, звинувачення таких органів в упередженості (наприклад, сфера діяльності політичних партій, релігійних організацій, засобів масової інформації).

Виходячи з особливостей об'єктивної сторони, адміністративними проступками слід визнати тільки порушення правил, стандартів, нормативів, встановлених органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також порушення вимог законів, контроль за виконанням яких покладено на органи виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Кримінальні проступки повинні мати переважно матеріальний склад, тобто необхідним елементом проступку поряд з порушенням норми слід визнати і заподіяння шкоди.

Проступки доцільно розділити на адміністративні та кримінальні залежно від суб'єкта юрисдикції. Притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних проступків має належати до компетенції органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які уповноважені здійснювати контроль за виконанням відповідного законодавства.

Адміністративні та кримінальні проступки повинні відрізнятися і за видом та суворістю стягнень. Враховуючи те, що ступінь шкідливості кримінальних проступків вищий, ніж адміністративних проступків, за їх вчинення необхідно передбачити більш суворі стягнення, які міг би накладати виключно суд. Разом з цим варто зазначити, що за вчинення проступку, як і за злочин, винний буде притягуватися до кримінальної відповідальності, на підставі вироку суду (а не за будь-яким іншим судовим актом) і буде призначатися кримінальне покарання (а не інший вид стягнення). Це дає можливість визнати проступок різновидом злочину, адже зміниться лише назва, а не сутність такого діяння, що не дасть змоги реалізувати основну ідею гуманізації, закладену в Концепції [2].

Крім того, за вчинення адміністративного правопорушення (проступку), що будуть віднесені до кримінального проступку, особа буде нести кримінальну відповідальність, що, в свою чергу тягне за собою настання у неї судимості. То про яку декриміналізацію може йтися, якщо раніше такі правопорушення вважалися адміністративними проступками і за їх учинення громадяни притягувалися лише до адміністративної відповідальності? В новому Кримінальному кодексі має бути чітко відображено ідею про відсутність судимості в осіб, які вчинили кримінальні проступки.

При запровадженні інституту кримінального проступку необхідне реформування інституту кримінальної відповідальності, оскільки відповідальність за вчинення кримінального проступку, за своєю природою, не повинна тягти за собою судимості. Визнання в кримінальному праві кримінального проступку обумовлює провадження у справах про такі делікти за нормами кримінального процесу.

Враховуючи історичний та зарубіжний досвід, доцільно 1) закріпити чіткі критерії, згідно з якими частину злочинів буде віднесено до категорії кримінальних проступків; 2) чітко визначити поняття та суб'єкта кримінального проступку;

3) передбачити, чи можлива складна форма співучасті при вчиненні таких діянь; 4) установити, чи існуватиме повторність злочинів і кримінальних проступків та її правові наслідки; 5) вказати, яка має бути система покарань чи стягнень, загальні засади їх призначення за вчинення проступку (проступків) або одночасно за вчинення проступку і злочину тощо [9, с. 362].

Варто зауважити, що механічне включення адміністративних проступків, які мають на сьогодні судову юрисдикцію, до КК України приведе до фактичного визнання кримінальними значну кількість діянь, які за своїми характеристиками аж ніяк не можуть бути визнані такими. Цей шлях призвів би до криміналізації значного кола діянь, що мало би суттєві суспільно негативні наслідки [10, с. 430].

У разі позитивного вирішення законодавцем питання про запровадження інституту відповідальності за кримінальний проступок дасть можливість звільнити інститут адміністративного проступку від невластивих адміністративному праву норм та створити передумови для заяпровадження інституту кримінального проступку у системі кримінального права, що має стати важливим кроком на шляху до побудови європейської системи кримінального судочинства.

Використані джерела:

1. Банчук Олександр. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції // "Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення": - Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13-15 квітня 2007 р. : у 2-х ч. - Львів/ - 2007. - Ч. 1. - С. 189-194.
[//www.pravo.org.ua/index.php/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-16-35/374-2011-07-28-10-28-23](http://www.pravo.org.ua/index.php/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-16-35/374-2011-07-28-10-28-23)
2. Коцепція реформування кримінальної юстиції України
[//http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=311%2F2008&myid=4/UMfPEGznhhSTH.Zi2EWzA.HdlPosFggkRbI1c](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=311%2F2008&myid=4/UMfPEGznhhSTH.Zi2EWzA.HdlPosFggkRbI1c)
3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року
[// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651д-17](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651д-17)
4. Проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків" від 28 лютого 2012 р. N 10126
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Видавець Палівода А.В. - Київ.- 2009.
6. Пионтковский А. А. Усиление роли общественности в борьбе с преступностью и некоторые вопросы теории советского уголовного права / А. А. Пионтковский // Сов. государство и право. - 1961. - № 4. - С. 60-70.
[// http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2012_02_28/JF7TA00I.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2012_02_28/JF7TA00I.html)
7. Проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків" від 03 березня 2012р. № 10146.
[// http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42733](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42733)
8. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку / П. Л. Фріс, І. Б. Медицький // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. - 2007. - № 2. - С. 166-171.
9. Шармар О. М. Кримінальний проступок: історія і сучасність. // Науковий Вісник Національної Академії внутрішніх справ. - № 2. - 2013 - С. 356-364.
10. Хавронюк М. І. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку / М. І. Хавронюк, А. М. Хавронюк // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань ; тези доповідей учасників Міжн. симпозиуму, 23-24 вересня 2011 року / Львівський державний університет внутрішніх справ. - Львів : Львів. Держ. Ун-т вн. Справ, 2011. - С. 429-432.

Песцов Р. Г. Внедрение института криминальных проступков в криминальном законодательстве Украины.

Рассмотрена эволюция института уголовного проступка в зарубежном и отечественном уголовном праве, осуществлено анализ законодательных предложений относительно его закрепления в законодательстве Украины.

Ключевые слова: *уголовный проступок, проект закона об уголовных проступках, критерии отличия уголовных проступков и преступлений, административных проступков.*

Pestsov R. G. Introduction of institute of criminal misconducts is in the criminal legislation of Ukraine.

In the article it is considered an evolution of institute of criminal misconduct in a foreign and domestic criminal right, the analysis of legislative suggestions is carried out in relation to his fixing in the legislation of Ukraine.

Keywords: *criminal misconduct; project of law on criminal misconducts; criteria of differentiating of criminal misconducts and crimes; repeated; awarding punishment; previous; conviction.*

ОСВІТНЄ ПРАВО

УДК 34:37 (477)

Кумков Д. Л.
*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті визначено історію розвитку, етапи та становлення правової освіти в Україні; вказано на особливості сучасного етапу, який починається з 2009 р.

Ключові слова: *правова освіта, етапи розвитку та становлення, правознавчий курс.*

Сучасна українська правова освіта є продуктом тривалого й неоднозначного процесу розвитку. Це зумовлено складним характером державно-правового будівництва в Україні й особливостями її суспільно-політичного устрою на тому чи іншому етапі.

На першому етапі головними осередками правової освіти в Україні були юридичні факультети університетів. Одні з цих університетів виникли і діяли тривалий час на землях України, які входили до складу Російської імперії (Харківський – 1805 р., Київський – 1834 р. і Новоросійський (Одеський) – 1865 р.), а інші (Львівський – 1661 р. і Чернівецький – 1875 р.) – на українських територіях, якими володіли Польща, Австро-Угорщина чи Румунія. За відсутності суверенної державності в Україні правова освіта в університетах розвивалася загалом у тих же організаційних формах і на тих же правових засадах, що й в університетах країн, до складу яких входили українські землі. Звичайно, про правову освіту населення України у ХІХ ст. говорити навряд чи можна. Адже, скажімо у Російській імперії заборонялася навіть рідна мова.